

нашого предмета. Як Ви плануєте відновити втрачені зв'язки з науковцями-літературознавцями та методистами?

Роботи, справді, дуже багато. Вже найближчим часом має відбутися зустріч робочої групи, що представлена науковцями, методистами, вчителями, яка буде розглядати питання внесення змін до програми із зарубіжної літератури для 12-річної школи. На сьогодні ці зміни стосуватимуться програм для 10-12 класів. Дуже сподіваюсь, що всі учасники робочої групи відкриті до співпраці і спілкування на користь справи.

Запевняю, що кожен, у кого є нові ідеї щодо оновлення системи викладання зарубіжної літератури, завжди буде почутий. Запрошую всіх, хто хоче поділитися ними, у кого є пропозиції, до співпраці. Ще раз нагадаю контактний телефон: 486-28-25.

Дозвольте подякувати за добрі побажання і розуміння. Бажаю Вам наснаги і натхнення, нових ідей і незабутніх

зустрічей, а Вашому часопису завжди залишатися лідером у сфері друкованого слова в галузі зарубіжної літератури.

— Дякую за відповіді.

Розмову вів Ігор Ненько

P.S. Зустріч, про яку йдеться вище, відбулася 2 жовтня ц.р. в МОН України. В ній взяли участь відомі літературознавці та методисти: Дмитро Наливайко, Борис Шалагінов, Юрій Ковбасенко, Євгенія Волощук, Галина Бітківська, вчителі-методисти: Наталія Химера, Людмила Чепелева, Тамара Сегеда.

На зустрічі було визначено засади, за якими мають вноситися зміни до програми із зарубіжної літератури для 12-річної школи (в даному разі тільки для програм 10–12 класів), узгоджено порядок роботи групи, встановлено терміни цієї роботи — два місяці. В грудні, зазначила Катерина Таранік-Ткачук, оновлена програма буде оприлюднена.

Наш кор.

ДИТИНА І КНИЖКА. Проблеми формування читацької компетенції школярів у світлі сучасного змісту шкільної літературної освіти*

Завдання сучасної школи полягає насамперед у формуванні особистості не з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, із швидкою реакцією на все нове, з розвиненою потребою подальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями. Важливу роль у вирішенні цього завдання відіграє саме шкільна літературна освіта. *На вчителя літератури суспільством покладена важлива місія: сформувати особистість, яка вміє репрезентувати себе, адаптуватися до незвичних життєвих реалій, обстоювати свою думку і власну гідність, бути активною, ініціативною, наполегливою у досягненні поставленої мети і водночас співчутливою і милосердною.* Значною мірою цього можна досягти шляхом залучення школярів до читання, підвищуючи його компетентнісні характеристики. Саме над цією проблемою нині активно працюють вітчизняні вчені: літературознавці, дидактики та методисти.

Як домогтися того, щоб шкільний аналіз художнього твору став процесом зацікавленого вмотивованого пошуку, щоб читацькі вміння учнів стали водночас засобом не лише успішного вивчення ними художнього твору, а й їхнього особистісного розвитку? Які новітні й традиційні методики необхідно використовувати у процесі формування читацької компетенції учнів? Як має вирішувати означену проблему зміст шкільної літературної освіти? На ці питання й спробуємо відповісти.

Як відомо, основне завдання сучасної літературної освіти — формування уважного читача з добре розвиненими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями, який у процесі роботи над твором, максимально наближаючись до авторського задуму, готовий до критичної, вираженої оцінки.

Сформувати читацьку компетенцію вчитель літератури зможе, як вважає проф.

О. Ісаєва, тільки у процесі комплексного вирішення таких завдань:

- ✓ зацікавити учнів читанням;
- ✓ розвивати цей інтерес до створення постійної потреби у читанні;
- ✓ навчити дітей обирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси;

- ✓ створити належні психолого-педагогічні умови школярам для сприйняття розуміння та оцінки прочитаного;
- ✓ забезпечити певні знання учнів з теорії та історії літератури, літературної критики;
- ✓ формувати в них навички аналізу художнього твору;
- ✓ організовувати дослідницьку роботу школярів;
- ✓ розвивати їхнє усне та писемне мовлення;
- ✓ працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку учнів.

Якщо вчитель комплексно вирішуватиме ці завдання, то він, певна річ, досягне успіху у формуванні справжнього читача. Звичайно, зусиль доведеться докласти чимало, щоб організувати навчально-виховний процес на уроках літератури належним чином, зробити його цікавим, змістовним. Потрібно ґрунтовно знати методику і вміло користуватися всією палітрою методів, прийомів, технологій навчання — як традиційних, так й інноваційних. Велику увагу слід надавати і мотивації навчання, щоб допомогти учням поновити попередні знання, пробудити їхню цікавість і спонукати до пос-

* В основу цієї статті покладено тези виступу на Міжнародній конференції "Дитина читає", яка відбулася 8–10 травня ц. р. у Львові.

тійного пошуку. Адже, як зазначав відомий український вчений-методист Євген Пасічник, "важливими є методи навчання. Але не менш важливим є і сам учень як особистість, його потреби, особливості, внутрішні психологічні стани". На етапі **мотивації уроку**, або **евокації**, для зацікавлення учнів доцільно використовувати ігрові прийоми, розгадування кросвордів, пошук ключових слів у формулюванні теми, літературні диктанти, вікторини, проблемні запитання, евристичну бесіду тощо.

Та основне у роботі вчителя-словесника — вміння організувати роботу з текстом художнього твору, його аналіз. Саме цьому мають бути підпорядковані всі структурні елементи літератури як навчального предмета: основи історії та теорії літератури, окремі літературно-критичні статті, розвиток усного і писемного мовлення, фонові знання.

Вчитель має підійти до проблеми шкільного аналізу художнього твору дуже виважено: якщо йому вдалося зацікавити учня твором, пробудити в ньому інтерес до його прочитання, то в жодному разі не можна всі зусилля зводити нанівець нецікавою, шаблонною, моралізаторською розмовою про цей твір на уроці у процесі його обговорення. Головне завдання вчителя — допомогти учневі максимально наблизитися у сприйнятті твору до авторського задуму. А потім, використовуючи всі структурні елементи уроку, розмаїття методичної палітри, основи герменевтичної діяльності, навчити його виходити за межі художнього твору, робити власні висновки і формувати власні правила життя.

Слід зважати і на вікові особливості учнів. На **етані роботи** з художнім твором, або, як його ще називають, на етапі усвідомлення, під час роботи з молодшими підлітками можна використовувати читання у ролях, з передбаченням, з використанням системи позначок "Поміч", поєднання читання з аналізом прочитаного, переказ ланцюжком, від імені персонажа твору, формулювання запитань письменнику, літературному герою та ін.

Для старших підлітків, зазначає В. Гладишев, характерне "сприйняття... літературного твору лише у співвіднесенні з власним внутрішнім світом". Це час у розвитку дитини, коли дуже важливо не підмінити аналіз твору розглядом власних переживань. Потрібно зуміти сфокусувати увагу школяра на проблемних питаннях і шляхах їхнього вирішення. Доцільно розігрувати ситуації за ролями або такі інноваційні технології, як "мозковий штурм", "обери позицію", коли учень пояснює власний вибір, вчиться сприймати інші точки зору на певну проблему.

У старших класах учень уже розрізняє власну моральну площину поведінки і умовність, створену уявою письменника. Щоб залучити учня до сприйняття морального досвіду людства через літературний твір, щоб допомогти йому зрозуміти причини і наслідки буття, необхідна поглиблена робота з різними видами контексту. У даному разі зростає значущість дослідницької, пошукової діяльності. Тому можна використовувати, окрім зазначених вище, такі види роботи, як проведення паралелей одного художнього твору з іншими, з їхніми екранізаціями, постановками на сцені, порівняння

підрядника твору і кількох варіантів його перекладу тощо. Варто, щоб групи учнів, презентуючи дібрану інформацію, аргументували її проблему з різних точок зору, які можна порівнювати.

Обов'язковим є **узагальнення**, підбиття підсумків кожного уроку, тобто **етап рефлексії**. На цьому етапі доцільно запропонувати учням поставити запитання (або написати листа) письменнику чи герою, створити сенкан, підсумувати знання за допомогою гронування, закінчити речення "Сьогодні на уроці я зрозумів...", "Образ... допоміг письменнику висловити думку" тощо.

Поєднання традиційних та інноваційних методик у процесі формування читацької компетенції школярів сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, формує свідоме ставлення до нього, допомагає поглибленому сприйняттю художнього твору, розвиває в учнів навички критичного мислення, спілкування, творчого пошуку.

Хоч би яким висококваліфікованим був учитель, дуже багато у процесі формування читацької компетенції учнів залежить від **самого змісту шкільної літературної освіти**, тобто від навчальних програм, підручників, посібників, методичної літератури.

Шкільний предмет "Зарубіжна література", зокрема, посідає одне з почесних місць у залученні українських дітей до вершин світової скарбниці красеного письменства, до самого читання. Він вивчається вже понад 15 років. За цей час для навчально-методичного забезпечення предмета зроблено доволі багато. Про це вже неодноразово йшлося на поважних зібраннях різних рівнів. Єдине, на чому хотілося б наголосити ще раз, це ось що. Ми маємо насамперед враховувати, що працюємо для дітей, яким допомагаємо сформуватися як особистостям з високою культурою, зокрема й культурою читання. Тому гаслом цієї нашої роботи має стати добре знайомий вислів "Не заш-кодь".

Потрібно надзвичайно ретельно підходити до добору кола шкільного читання. До нього, певна річ, мають увійти вершинні твори світової класики у кращих українських перекладах. Та, добираючи їх, слід обов'язково враховувати вікові особливості учнів, рівень їхнього читацького сприйняття, особистісні характеристики.

Чи доцільно, скажімо, у 8 класі, у віці 13 років, всі 68 годин навчального часу відводити на вивчення творів Античності, Середньовіччя та епохи Відродження? А де ж дитяча література, популярні твори пригодницького жанру, фантастика, які, до речі, задекларовані Державними стандартами? Це ж пропедевтичний курс. Діти пубертатного віку надзвичайно переймаються своїми почуттями, проблемами. Їм притаманний, як відомо, образний тип сприйняття словесного мистецтва. У навколишньому світі вони намагаються знайти відповіді на запитання, які їх хвилюють. Вважаємо, що це благодатний час для того, аби допомогти дитині зрозуміти: такі відповіді можна знайти не тільки серед ровесників, у засобах масової інформації, в інтернеті, врешті-решт у дорослих, а і в книжці. Тож до навчальної програми для 7, 8 класів мають бути включені твори, які були б цікавими для реципієнтів з таким типом сприйняття та містили б відповіді на їхні морально-етичні, духовні запити.

"Загальна духовна культура особистості, культура почуттів людини, система її власних критеріїв оцінки дійсності безпосередньо залежить від культури читання".

О. Ісаєва

Вимагати від дитини вивчати за програмою художні твори, які є складними для її сприйняття, не маємо права, оскільки таким чином відвертаємо її від читання. Учні, певна річ, знаходять книжки для душі, а програмні — читатимуть для оцінки. Безперечно, ми не закликаємо відмовитися від шедеврів найдавнішої літератури чи творів постмодерну, проте переконані, що все має бути чітко дозованим, особливо ж коли йдеться про підлітковий вік. Звичайно, завдання сучасної школи не в тому, щоб сліпо потурати смаковим уподобанням підростаючої особистості, адже так можна дійти до читання “шедеврів” маскультури сумнівного змісту. Але й “занурювати” тринадцятилітніх учнів на увесь навчальний рік в читання найдавніших творів теж не слід.

У процесі розробки змісту потрібно виважено, грамотно підходити і до створення підручників для дітей. Відомо, що у 5 — 8 класах до них включаються художні твори, що вивчаються.

Та дуже часто автори, які обмежені стандартами гігієнічних норм, некоректно ставляться до скорочення текстів художніх творів. Маємо пам'ятати, що основа підручника з літератури пропедевтичного курсу — художній текст, а його інші структурні складові підпорядковані йому. Всі рубрики, біографічні довідки, методичний апарат, ілюстративний матеріал мають сприяти поглибленій роботі дитини з художнім твором і бути спрямовані на формування читацької компетенції школярів.

Отже, зміст шкільної літературної освіти слід розробляти вдумливо, коректно, з урахуванням вікових особливостей учнів, сучасних досягнень педагогічної, методичної та літературознавчої наук. І основною його метою має бути саме формування читацької культури.

У С. Маршака є стаття з промовистою назвою — “Про талант читача”. Зазвичай говоримо з дітьми про талант письменника, а тут — читача. Тому необхідно пояснити їм, що до таланту читача висуваються не менш високі вимоги, ніж до автора твору. Про це свідчить й таке твердження великого Гете, записане ним на схилі літ: “...Добрі люди і не підозрюють, скільки треба праці та часу, щоб навчитися читати... Я сам витратив на це вісімдесят років і все ж не можу сказати, що цілком досяг мети”.

Отож уміти читати, бути читачем — це високе мистецтво, і йому потрібно наполегливо вчитися. У більшості читачів, на жаль, це вміння розвинене недостатньо. Твори мистецтва вони сприймають зазвичай на сюжетному, подієвому рівні, як розповідь про якусь бувальщину, пригоду. Справжній, глибинний зміст творів залишається для них незбагненим. І основне завдання сучасної шкільної літературної освіти саме і полягає у тому, щоб допомогти дитині навчитися бути читачем. А навчитися чогось — означає передовсім скласти уявлення про предмет навчання. Навчитися читати художню літературу — означає мати уявлення про неї, про її природу, специфіку.

Література у школі — водночас і мистецтво, і наука. І не можна вивчати якусь одну складову цієї навчальної дисципліни. Потрібен синтез.

А також ґрунтовно розроблений зміст предмета, висококваліфіковані вчителі. Конче потрібно наповнювати шкільні бібліотеки творами світо-

вої класики у кращих українських перекладах. Тобто, як бачимо, справа формування читача — це спільна справа, і її можна успішно вирішити тільки спільними зусиллями влади, науки та педагогів.

Література

Гладишев В. В. Композиція — головоломка?.. Композиція — дороговказ? // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. — 2001. — № 1. — С. 46 — 48.

Інтерактивні технології навчання / За ред. О. Пометун, Л. Пироженко. — К.: АПН, 2002. — 134 с.

Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів. — К.: Ленвіт, 2000. — 183 с.

Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.

Слово о книге. Афоризмы. Изречения. Литературные цитаты. — М., 1964. — С. 15.

Світлана Сафарян,

доцент ІППО Київського міського
педуніверситету імені Б. Грінченка,
кандидат педагогічних наук

“На уроках зарубіжної літератури учні не просто опановують основи літературознавчої науки, а розвивають свої здібності — логічне та образне мислення, збагачуючись тисячолітнім досвідом людства. Кожний прочитаний художній твір розширює кругозір дитини, підвищує її життєвий ресурс.” — вважає **Світлана ФОМІНА**, методист вищої категорії сектору суспільно-гуманітарної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, нещодавно призначена на цю відповідальну посаду. Віднині вона займатиметься питаннями, пов'язаними із впровадженням у шкільну практику інноваційних технологій, удосконаленням науково-методичного забезпечення предмета “Зарубіжна література”. У своїй педагогічній практиці Світлана Петрівна, а її вчительський стаж становить 15 років, постійно використовує ці технології. Зокрема, вона майстерно володіє інтерактивними методиками, уміло підпорядковує їх літературному та загальнокультурному розвитку учнів, звертаючи особливу увагу на становлення кожної дитини як особистості. С. Фоміна — лауреат другого (міського) етапу конкурсу “Вчитель року-2008”. Телефон сектору, де вона працює: 425-38-05.

Призначення